— Го, го, го, небоженьку! не мало я напрацювався, заким я заробив 50 ринських... 50 ринських! То не п'ятдесят разів кивнути пальцем, не п'ятдесят колачів з'їсти, а товчися цілу зиму з сокирою по лісах, по дебрах, коло сажнів, коло брусів... мерзнути, як собаці, та ще й о жидівську ласку стояти, щоби жидовин песій не пхав чоловікові замість грошей горілки! А пречінь я заробив і купив тебе, мосьпаненьку, та веду додому, дітям на потіху!..

Так говорив халупник Матвій Бас до корови, ведучи її на мотузі з ярмарку додому. Корова хороша: попелястої шерсті, з закривленими догори рогами, з великим вим'ям... видно, добре перезимована.

Довкола зеленіли поля, у воздусі заливались жайворонки, а туй по дорозі росла зелена м'яка травиця, що так і манила до себе корову. Сонце спустилось уже д' заходові, чоловік спішився додому, але корова на се не вважала. Вона що кілька кроків ставала й жадібно скубла зелену траву.

— Ну, ну! Йди-бо! Яка ж ти уперта! — провадив Матвій дальше свою бесіду, силуючись з коровою. — Ти давай лише багато молока, то вже моя стара буде тебе доглядати, та й діти пастимуть по межах, по берегах, кілько сама схочеш... І тамту, що-м торік продав, доглядали, тілько прийшла біда... треба було восени довг віддати, податок заплатити, одежу на зиму посправляти, та й мусив продати. А добра була корова і молока сипала багато!..

Корова мов розуміла бесіду свого провідника, бо від часу до часу обертала до нього рогату голову і міряла його своїми великими чорними очима.

На подвір'ї перед невеличкою хатиною, що стояла край села, бавилося п'ятеро малих дітей в полатаних сорочках і все бігали до воріт та виглядали на дорогу, чи не йде батько. Сонце, мов величезний

бальон, .спускалося за рубець лісу і червоним променем обливало хатину з малими віконцями, обливало подвір'я, обливало білі голови дітей, що качались по мураві.

Рипнули двері, і на порозі стала халупничка Матвіїха, жінка ще не стара, але вже з поморщеним і почорнілим лицем. Послідні лучі сонця ще захопили її, поцілували в лице, і Матвіїха виглядала через хвилю наче мідяна статуя.

— Ще не йдуть тато! Ще нема тата! — лепетали діти до матері. — Ми хочемо гаму, дайте нам їсти!

— Ах ви сарань якась! Нічого, тілько би-сьте їли, а до роботи нема вас! — закликала мати з ласкавою усмішкою на лиці.

Вона знала, що від таких дітей ще не можна сподіватись великої помочі.

— То ми будемо пасти корову, як тато приведуть з ярмарку! — сказав з жаром найстарший хлопчик-семиліток.

Мати винесла з хати кусень чорного хліба і стала обділяти діти по черзі... А тут і Матвій непостережено з'явився під воротьми з коровою.

— Гей! ану відчиняйте! — далось чути з-за воріт.

Діти, як заздріли батька, так і кинулись прожогом до воріт, лиш одно маленьке зістало у матері на руках.

— Тато! Тато! Корова! — кричало одно, то друге.

Четверо малих люда вчепилось за ворота і в одну мить отворили навстіж. Отворили: і корова з тріумфом вступила на подвір'я, а діти обступили її і стали оглядати з цікавістю.

Матвіїха перехрестила хребет корови і поцілувала її в лоб межи рогами.

— Ах, моя голубонько! Ах, моя маленька! Ти, певно, хочеш їсточки, ти, певно, хочеш питоньки! — лебеділа вона, примилюючись до корови і гладячи її по боках.

Матвій стояв збоку і гордо дивився на ту сцену. Його очі так і промовляли: "Дивись, стара, який з мене господар! Який з мене батько! Шануй же мене, небого!.."

— Ну, годі панькатись з коровою! Лучче зробиш, як даси їй хопти або трави. Корова дійна, добра, всі люде говорили. Та й мені дай що хлепнути, хоть борщу абощо, — сказав Матвій до жінки і пішов до хати.

Матвіїха не спішила за чоловіком, бо знала, що він собі дасть раду без неї. Вона назбирала вже наперед ціле рядно хопти та трави по берегах річки і стала частувати корову.

Матвій не чекав на жінку. Він знайшов в печі борщ, взяв кусень хліба і ту плинну страву справді "хлептав", що аж на двір було чути. Однак, коли після дороги ложка видалась йому замала, то він собі іначе порадив: він узяв вінці горшка межи зуби і пив борщ лакомо, перестаючи лише, щоби відітхнути та закусити хлібом. Матвій наївся (оскільки можна наїстись голим борщем) і положився на постіль, що стояла в кутику хати, поклавши собі під голову одиноку брудну подушину, яка в цілій хаті була. А жінка годувала корову.

— Гей, стара! А їсть корова? — гукнув Матвій з постелі.

— Їсть моя маленька! Та ще й напоїти треба бідненьку! — далась чути відповідь Матвіїхи.

Вдоволений Матвій лежав на постелі і ні о чім не думав. Се були найщасливіші хвилі в його житті, коли він собі ліг чи то в хаті, чи в лісі під сосною і пустив самопас свої мислі, що без зв'язі кружили по його голові, а відтак десь геть розходилися собі з шумом лісу, й його огортав твердий сон... Однак такі хвилі були для нього рідкими. Невсипуща праця й журба о жінку і діти займали його днем і ніччю.

Матвіїха взяла скипець і стала доїти корову. Діти не відступали ні на крок і цікаво та жадібно слухали, як цвіркало молоко. За хвилю був повен скипець, а Матвіїха не чулася з радості. Вона завела корову до хлівця, що був прибудований до хати. А діти вслід за нею... їм так і пахла молочна каша.

— А що, стара? Дала корова молока? — спитав Матвій.

— Дала, дала, та ще й повен скипець... добре молоко, густе...

— Вари кашу! — закомандував Матвій, лежачи на постелі, мов турецький баша.

Не було то в звичаю Матвіїхи варити молочну кашу в будній день. Така страва на неділю, на свято, а будні дні вона збувала чим-небудь: борщем, бараболею, кашею на воді або на сироватці... Але нині вона сама чула в своїй душі якесь свято... Так довгий час не було в них корови, так довгий час діти не виділи ложки молока, а нині той пожаданий гість обдарував їх на першім вступі цілим скип-цем поживного нектару. Чи ж не можна нині зробити виїмки? Так! Вона не дала собі два рази говорити, розіклала в печі огонь і стала варити кашу. Діти стояли коло припічка і пильно гляділи в огонь, що жовтими язиками підлизував челюсть, дивились на горщик, що спокійно стояв собі при огні, а найстарший хлопець притулив крадьком палець до

горшка, чи вже череп гарячий. Та не уйшло йому се безкарно. Мати спостерегла його цікавість і пацнула його ложкою по руці. та закричала на діти:

— Чого стоїте коло припічка, як той гріх при душі? Хочеш одно з другим попечись? Не можеш вичекати хвилі?

Діти послухали: відступили від припічка, посідали рядочком на лавці під печею і чекали.

Огонь тріщав, каша зачинала кипіти, а Матвій лежав на постелі й ні о чім не думав. Ні о чім не думав? Дивне диво! Той щасливий стан душевний впроваджував його звичайно в сон, а сон об'являвся знов голосним хропінням, мовби хто різав пилою соснову колоду. Нині ж Матвій не спав. Він лежав собі тихо зі зложеними навхрест руками і водив по хаті очима... Він ждав...

Нарешті прийшов кінець і жданню. Матвіїха відставила горщик від огню, поставила на столі миску й налила до неї каші, а молочна пара розійшлась хмарою по хаті. Діти кинулись до ложечника, і кожде взяло свою ложку, позасідали за стіл і чекали батька. Але батько не йшов до вечері, він навіть не ворухнувся на своїм леговищі, бо йому конче хотілось, щоби жінка кликнула на нього, що вечеря вже на столі.

Матвіїха вистудила в маленькій мисочці кашу для наймолодшої дитини і посадила її з ложкою в руці на долівці. Дитина їла...

Аж тепер прийшла черга на всіх. Матвіїха взяла ложку для себе і для чоловіка і сіла коло стола.

— Ану, старий! Вставай до вечері! — кликнула вона на чоловіка.

— Га? Що? Вже? — говорив Матвій мовби спросоння, і піднімаючись повагом з постелі.

В]н мав вид зовсім рівнодушний. Його неголене лице так і говорило: "Ет, що мені молочна каша? Всьо одно що борщ... Чи то я дитина?"... Тільки се дивно: чому він на перший поклик жінки зараз встав з постелі? Таж звичайно жінка його сіпала, щоб добудитись до вечері, а діти тягнули за ноги... Чому він перед тим, заким сів коло стола, зробив на собі три рази великий хрест і в пояс поклонився перед кашею, — коли, впрочім, вія любив з привички лише махнути кілька разів рукою по грудях або здорово позіхнути й перехрестити рот?.. Діти сього не завважили, але жінка замітила, осміхнулась під носом і подумала: "Дивуйся ж тут дітям, коли старий, як дитина, аж трясеся за молочною кашею..."

Стали їсти кашу. Матвій з'їв ложку, другу, третю, — смакує...

— Добра каша! — каже. — Вже-м давно таку їв.

— Добра каша! — жебонять весело діти, їдять. Шість рук, воружених в ложки, бігає то до миски, то з миски, і шість тіней гойдається на стіні.

З'їли все, що було в мисці.

Матвій подивився з-під густих брів на жінку.

— Ану, стара! Досип ще!.. То, либонь, не вся.

— Досипте, мамо, досипте! — домагаються діти. Але Матвіїха не досипала. Вона хотіла трохи подразнити свого чоловіка.

— Де вже тобі не вся? — каже вона. — І горщик вишкрабала, коли хочеш, то заглянь...

Матвій не вірив жінці. Він недаром водив по хаті очима, лежачи на постелі, він видів кождий рух жінки.

— Ет, не жартуй, стара, не дури, та сип кашу! Коли їсти, то їсти!

А діти й собі:

— Коли їсти, то їсти!

Матвіїха насипала ще повну миску каші, а сама сіла на долівці коло найменшої дитини, вишкрябувала горщик та годувала малого, а батько з старшими дітьми чистив з миски.

Коли вже зісталось лише трохи на дні в мисці, Матвій положив ложку, обтер піт з чола і сказав:

— Ну, нагодувала ж ти нас нині, стара, коби так все! Дай же, боже, здоровля корові за те, що дала молока!

— Дай, боже, здоровля корові! — повторили діти в один голос за батьком і кінчили вишкрябувати миску.

Матвіїха була дуже рада з того, що нагодувала всіх досита, але більшу часть тої заслуги вона приписувала не собі, а корові. Тож зараз по вечері вийшла до неї подивитися, що вона там робить, "бідненька"...

Ніч була тиха, погідна, на небі світили зорі, а корова лежала собі в хліві та ремиґала спокійно...